Дребни синтаксни бѣлѣжки върху употрѣбата на думитѣ *лу-л'у*, *леᵃ-леᵃй* и *хамѐн'* въ нѣкои отъ Родопскитѣ говори.

Както въ фонетиката и морфологията Родопскитѣ говори се отличатъ по многото си особици, тъй сжщо и въ синтаксата и лексикона тѣ иматъ типични свойщини. Върху главнитѣ и бѣлѣжити фонетични особици ний вече имаме доста нѣщо изслѣдвано и изучено отъ нашитѣ и нѣкои чужди учени филолози, обаче откъмъ морфологията и синтаксата Родопскитѣ говори сж досущъ слабо засегнати до сега, макаръ че отъ нѣкои Родопски покраини имаме обиилнии езикови материали, дори изглеждатъ и изчерпани току речи въ фолклорно отношение, каквото е напр. Ахж-челебийско.

Между другитѣ синтаксни свойщини въ Родопскитѣ говори интересующитѣ се въ случая читатели сж забѣлѣзали въ до сега обнародванитѣ езикови материали, какъ твърдѣ на често се употрѣбяватъ думитѣ **лу** или **л'у** въ Ахж-челебийския (българския) и Чепенския говори, **леₐ** или **леᵃй** въ помашкия въ Ахъчелебийско и южнитѣ склонове и **хамѐн'** въ рупския говоръ. Какъвъ е етимологичниятъ произходъ на тѣзи Родопски думи, не е наша работа да диримъ; насъ ни интересува въ случая тѣхната синтакса, която и съставя цѣльта на тѣзи ни бѣлѣжки.

Значението и употрѣбата и на тритѣ споменати вида думи е едно и сжщо. Тъй напр. ако въ Ахжчелебийско и Чепино казватъ: **лу кадѐ хо̀деᵃм, л'у тѐбеᵃ мѝслеᵃм,** въ помашкия говоръ ще бжде; **леᵃ кадѐ ходеᵃм, леᵃ тѐбеᵃ мислеᵃм**, а въ рупския – **хамен' къᵃдѐ хо̀деᵃ, хамѐн' тѐбеᵃ си мѝслеᵃ.** Въ нѣкои изрази тѣзи думи чисто и просто замѣстватъ извѣстни съюзи и нарѣчия като граматични връзки, безъ да се изгубва и понятието, което даватъ въ случая и на самата мисъль. Въ други пъкъ се употрѣбяватъ самостойно, отдѣлно отъ граматичнитѣ връзки, като иматъ за цѣль само да изтъкнатъ или дадатъ такъвъ или инакъвъ обратъ на мисъльта. Тъй напр въ мисъльта **л'у си до̀йдеᵃ кучѝ-**

еата, Ту́риха си каймàк Ду̀да (Чепино, М. сб. XII, стр. 16) **л'у** замѣства съюзътъ *щомъ*, тъй щото би трѣбвало да се каже: *щомъ дойде кочията, и си туриха каймакъ Дуда.* Въ тоя случай **л'у** сжщевременно дава понятие и за бързота, за непрѣкжснато, моментално прѣминаване отъ едното дѣйствие на другото, което би се изказало въ слѣдната форма: въ минутата, когато пристигна кочията, безъ всѣко бавене туриха въ нея каймакъ Дуда. Въ мисъльта пъкъ **Хамен' кугà гу вѝдеа, тугà гу завѝка** (рупски говоръ), или пъкъ **леа гá гу вѝдеа, леа тагàва го зар'у́ка** (помашки говоръ), **леа** и **хамѐн'** не заематъ мѣсто на граматични връзки, за каквито си служатъ: въ първата мисъль думата **кугà** (вмѣсто когато) и **гà** (съкратена форма на кога и когато) въ втората, а сж поставени за усилване, нѣкакъ си за ускоряване момента между едното и другого дѣйствия, съ една дума, подразбира се точното непрѣривно свързване по врѣме на причината съ слѣдствието.

Въ речьта дѣто тѣзи Родопски думи се употрѣбяватъ и за граматични връзки или за другъ видъ служебни дѣлове, тамъ тѣ замѣстватъ слѣднитѣ думи: *когато*, *ами*, *но*, *че*, *само*, *току*, *нека*, *щомъ*, *за да*, *ето нà*, *тогава* и др. п. Примѣри: **Л'у** (когато) **си ду̀йна вѝхан вѐтар, та си раскрѝ кучията**. Чепино, М. сб. XII. **Езика хлеп ша ти нòсьа, та л'у** (само) **при мѐне да седѝш**. Чепино, сжщо. **Лу** (ето нà) **кадѐ хòдеа, деавòйку**. Ахж-чел. **Да ма ни б'ошеа главѝла л'у** (само) **сува лѐату, прòлеату, л'у** (само) **сòеа лѐатан Пѐтрувдеан'**. Ахж-челеб. **Три увнà дáвам, мòме ле, л'у** (за да) **да та срешна, мòме ле**. Чепино. М. сб. II. **Утѝде, мòме ле, та ма насвади, та ми л'о** (току) **зѐха гулѐма стòка**. Чепино. **Л'у** (щомъ) **гу срѐшна луду младу**. Чепино. **Нàкриви калпàк на гòлу раму, та си л'у** (само) **пѐчи**. Ахж челеб. М. сб. II. **Не сомпѝлу силеджѐна вòда, л'о** (но) **сам бѝлу друмница, потница**. Чепино. **Чѐках, чѐках, пжрво лѝбе нѐма, л'о** (тогава) **заминò цар'ув ста воскьа**. Чепино. М. сб. II. **Ох іàхнали гу, пукàчили гу, л'у** (само) **фаф едѝн паітон**. Чепино. **Сѐстринжни ти сѝнове л'у** (само) **тех нжмòй калѐска**. Широка-лжка. М. сб. II.

Хамен' (щомъ) **го наде^а^ и си тъ^а^рна**. Рупски говоръ. **Хамен'** (иска) **да до̀де^а^, че^а^ да вѝди, кина̀ же^а^ гу сторе^а^**. Сѫщо. **Хамен'** (току) **си ла̀фи пу в'а̀тръ^а^н**. Сѫщо. **Цар'у л'у, на̀ше^а^ до̀^а^же^а^ву, л'у** (само) **там ма нимо̀й пруа̀да**. Ахж-челеб. **Ле^а^й сѝи'** (ето тъй) **гу сто̀рих**. Помашки говоръ. **Ле^а^** (щомъ) **ати̂д^а^а и го ле^а^** (току) **фа̀тиха**. Помашки говоръ. **Та ле^а^** (току) **гарди̂ да ма ха̀пе^а^**. Сѫщо. **Че^а^та си ле^а^** (само) **мо^а^л'чи**. Сѫщо. **Че^а^ ле^а^** (колкуто) **у̂сра дан каче^а^н' да фле^а^зѐ**. Сѫщо. **Ми́лке^а^, ма̀шка де^а^во̀йку, е́^а^ла л'у** (само) **мѐне^а^ о̀стави**. Ахж-челеб. **Л'у** (току що) **си пуд'мино̀^а^** Сѫщо. **Кумши̂е^а^не^а^ гу л'у** (съвсѣмъ) **нищо^а^т, лу** (само) **га спи, та ни пиѐ**. Ахж-челебийско.

Горнитѣ примѣри, мислимъ, сѫ достатъчни, за да се изтъкне както твърдѣ честото употрѣбяване на споменатитѣ думи, тъй и понятието, което даватъ тѣй или инакъ на дадена мисъль. Ахж-челебийското и Чепинското смекчено — йотирано — **л'у** нѣкога, особено въ Ахж-челеб., се изговаря и твърдо **лу**, па се срѣща и **л'ой**, напр, **лу га та ща л'ушна, та щиш рѐк папу̂ц** или **л'ой но^а^й да е^а^, кайну̂ викаш ти**.

Трѣбва да се знае, че частицата **ле** и **л'о** при обърщенията нѣма нищо общо съ споменатитѣ по-горѣ подобни ней думи **л'у** и **лу**.

Чепеларе, 1906 год.

Ст. Н. Шишковъ.

